

Vállalható hagyomány

Harmincötödik őszi tárlat Vásárhelyen

Az első pillanat a döbbenet. Azé a tragikus élménye, mely az első teremben fogadja a látogatót. Mindjárt a bejáratnál jobbra Patay László mesteri portréja: *In memoriam Miskolczi László*. Aztán a szemben lévő falon öt festmény: Miskolczi László alkotásai. Megdöbbentő portré Bartókról és Kodályról, vázlat-voltában is remek arckép Németh Lászlóról, s két finom, líraiságában is felkavaró tájkép: Madárijesztő és Táj, lovakkal. A nemrégiben elhunyt művész az *idei Tornyai-plakett díjazottja*. Am a zsűrokkal, a díjtételekkel magam is önvizsgálatot kell, hogy tartssak. Nem ismertem személyesen Miskolczi Lászlót, visszalapozva a régebbi katalógusokat és az őszi tárlatokról írott recenzióimat, neve gyakorta ott szerepel a jelenlévők, a tartalmas munkákkal jelentkezők, a minden alkalommal megbízható értéket képviselő alkotók sorában. Finom barnákkal, szürkékkel festett pásás tájképei, legegyszerűbb lovai sokat sejtettek egy visszahúzódó, a tülekedésektől menekülő, érzékeny és mély festőiségből. Még képeime is utalhatnak magatartásának lényegére, íme néhány az utóbbi évek őszi tárlatainak anyagából: *Este, Lovak, Tűnődés* (Önarckép), *Csend, Tél, Táj, lovakkal*. Kerestem arcát, nacionálját az 1979-es jubileumi kiállítás katalógusában, de nem találtam. Két műve képviselte azon a műcsarnoki tárlaton. Talán ez is bizonyíték a rejtőzködésre?! Mindenesetre az említett két portré — a két európai mércét teremtő művészről megélt, lényeglátó, tisztább festői eszközökkel megjelenített arcképet még nem láttam — *visszamenőleg igazol és eligazít* minden művet, minden ítéletet. Újrarendezi a néha felszínesen alakított értékrendünket. Ebben pedig előkelő hely illeti meg Miskolczi Lászlót. Kései elégtétel? De tisztességes és tanulságokkal szolgál.

Hogy a „kisjubileum” — ahogy *Dömötör János* nevezte a 35. seregszemlét — egészében és kisértő rendezvényeivel is *tragikusabbra hangolt a szokásosnál*, véletlen éppúgy lehet, mint törvényszerű. Am van ebben a tragikumban megtisztító, felemelő és újrarendező mozzanat is. A Medgyessy Teremben azoknak a művészeknek látható egy-egy műve, akik rendszeres kiállítói voltak a vásárhelyi tárlatoknak, de már nincsenek közöttünk. A sorban olyan nevek találhatók, mint *Medgyessy Ferenc, Kondor Béla, Kohán György, Tóth Menyhért, Ferenczy Béni, Kovács Mária, Vén Emil, Novotny E. Róbert, Almási Gyula Béla, Csuhány Kálmán, Gácsy Mihály, Zoltánfy István*. Az emlékezés megrendítő és figyelmeztető.

Az idei tárlatot megnyitó *Berecz János* több helyen is publikált beszédének egyik gondolata valóban a lényegre koncentrált: „*Azt kell megőrizni, ami alapvető érték a múlt század kezdeté, az úgynevezett vásárhelyiség kezdete óta, s mindazt megújítani, amit a társadalom változásai, a korszerűségi izlése és parancsa megkíván... napjaink sem mentesek... a társadalmi és emberi konfliktusoktól, a változás és változtatás szükségességétől.*” Talán még enye is a megfogalmazás. Az elmúlt évekhez, évtizedekhez képest torlódna, egymásra rakódna a konfliktusok, válság

gokkal küzd a gazdaság, a politika, zavarodott az erkölcs, tisztázatlanok az emberi kapcsolatok. Ebben a helyzetben különösen fontos a *művészek etikája*, az alkotó emberek tartása. S az idei tárlat talán legfigyelemreméltóbb erénye a művészi magatartás etikusságának erősödése, a vállalható értékek fölmutatása és a változtatás bátor lépései. Egység és sokszínűség lát-szólagos ellentmondását éppen ez a művészi magatartás, értelmiségi felelősség, nemzeti azonosságtudat, az európaiság és a lokális értékek kölcsönhatásai oldják „békévé” (?). Az utóbbi idők bizonytalankodásai, úttévesztései után mintha ezen az alapvető területen sikerült volna leghatározottabban előrelépni. Azoknak is, akik ebben a nagyhagyományú városban végzik mélyfúrásaikat, azoknak is, akik gyökereikkel kötődnek a tiszta és megújulni is képes realizmushoz, s azoknak is, akik elhanyagolva csikófogait, baráti jobbokra, inspiráló és értéktelentő közegre lettek Vásárhely művészi közegében. Ha sommásan kellene összefoglalni a művek által kiváltott élményt, azt mondhatnám: *arcokra írott emberi sorsokkal jellemzett történelemmel, képekbe mentett magyar tájakkal, alkotásokba szorított napi gondolatokkal találkozhattam*. A 138 alkotó közel 320 műve még a felsorolást sem enged meg, néhány művész és néhány munka feltétlen figyelmet érdemel.

Giczey János Anyám nevére című triptichonján pompásan talált rá az egyediben az általánosra, nemzedéki és társadalmi sorssá tipizálva egy ember küzdéseket teli életét, a generációk kapcsolatának lehetséges melegét. *Fodor József* eddigi tájképeinél konkrétabb és izgalmasabb témát választott, emléket állított az egykori, legendákkal övezett vásárhelyi szinkronnek, és szellemi vezérének, *Ösváth Béának*. *Öregasszonyportréján*, mely az út végén címet viseli, az alkotónyi nap aranyos fénye nem éledegettséget és vigaszt nyújthatnak az útelején vagy közepén járóknak. Többen szerepelnek sike-res portrékkal, így *Jószay Zsolt*, akinek finoman faragott fa arcmásai többek, mint ihletett mestermunkák; *König Róbert*, aki egy szellemi Magyarország megéből válogatja arcképei modelljeit, s mutatja föl vászonra nyomtatott papírmetszetein. Karakterizék és mesterségbeli fölény jellemzi *Somogyi Jánost* (Fi-am), *Nagy Ernő Sándort* (Eszter), *Rátonyi Józsefet* (Szent-Györgyi Albert), *Horváth Jánost* (Gulyás, Juhász). Kevesebb siker kíséri *Rajki Lászlót* (Erdei Ferenc) és *Szabó Ivánt* (Karinthy Frigyes). *Zala Tibor* motívumelemzéseivel történelmi korokat idéz, mai tanulságokat keresve. *Füzesi Sándor* egy kiszolgáltatott nemzedékért emel szót. *Kovács Tamás Vilmos* kis közösségek kötelekeit keresi, *Kurucz István András* exp-

resszív, kavargó-örvénylő ecsetfutamokból bontja ki figuráit.

A mai tájképek már aligha csupán egy természeti élmény rögzítései. Vagyishogy ez a kevesebb. Most örömmel fedeztem fel *Szereday Iloná* őszinte, remek kis tájképeit. *Csikós Andrást* királyhegyesi panorámáján már az emberek egymáshoz és a természethez való bukolikus viszonya érdekli, nem a nosztalgia, inkább a tiszta vágy szintjén. *Kurucz D. Istvánnál* aligha ismerhetik jobban a „nagy sömni” lényegét. A megújulás megunthatatlan csodáját (Barackvirágzás), az elmúlás fájdalmas beletörődését és kiszolgáltatottságát (Zúzmárás idő, Beteglátogatás), mint az élet szélső pólusait fogalmazza meg nagyívú képein *Németh József*. E táj és az itt élő emberek világának rejtett értékeit festi színesedő, bravúros és újszerű életképein *Szalay Ferenc* (Koszorúhalmi kereszt, Udvar, Kasza. Tisztelet Krúdynak). Hogy egy falukép megfestése (*Kurd, Dömsöd, Berekhát*) is lehet felkiáltójel a férfias líra mögött, azt bizonyítja *Vecsesi Sándor*. *Féjér Csaba* bravúros és embermértékű *Paraszt zsáner* hatásosan ellentétpontozza részint *Zsuga Sándor* dekorativitása (Életforma), részint *Kollár György* fakturális ereje (Esti harangszó, Űtszéli csönd, Távolodás, Lecsúszott horizont).

Sokan komplexebb, intellektuálisabb tematikát fogalmaznak meg. Olyan kérdésekkel foglalkoznak, mint az elszemélytelenedés veszélyei, a kapcsolatok kiüresedése, a biztos értékek keresése, az ember helye, tapadási felületei és kitörési pontjai mai világunkban. Ebben a sorban meggyőző érték *Kéri László* kavargó térkoordinátája, *Tóth Ernő* emlékkeretje, *Váli Dező* csupasz terei, *Krajcsovics Éva* újrarendezett kulisszái és tükröződései, *Tenk László* harmóniaexpedíciói, *Szabó Tamás* közöttlen is tanuló figurái, *Almási Aladár* egyedi birodalmának történései, *Fritz Mihály* precíz tisztasága, *Muzsnay Ákos* életnyomatai, *Agotha Margit* cirkuszi porondjai, *Gáti Gábor* erózió sejtető figyelmeztetése, *Kiss György* erőteljes korpuszai. *Nagy Benedek* sebesült Pegazusa, *Lieber Éva* miniatúrákat idéző varrott szönyege. S fölzárkózásra készek a fiatalok: *Csáth Mária*, *Pollácsék Kálmán*, *Sárkány Győző*, *Tóth Júlia* és társaik.

Hadd fejeződjék be ez a recenzió a katalógus előszavát író *Tornai József* költő szóp és reményadó gondolatával: „*Ez a vásárhelyi festészet mindenkor, a mai napig, és gondolom, holnapra is érvényes művelésközpontja igazsága: a tudatlanságból napfényre emeli és a művészet ellenállhatatlan igazságtételére újra szembeesít azoknak a dolgoknak, emlékeknek, fogalmaknak ösképeivel, akik nélkül mi, magyarok, úgy látszik... csak isa por és chroma vugmuk.*” **Tandi Lajos**

Őszi megyei könyvhetek

A szövetkezeti könyvtér-jesztés ünnepi eseményét, az őszi megyei könyvheteket október 22-től immár 28. alkalommal rendezik meg. Az országos megnyitót ezúttal a Vas megyei Szentgotthárdon tartják október 25-en 17 órakor a színházban négy évfordulós közreműködésével. A Magyar Könyvkiadó és

Könyvtérjesztők Egyesülése a megyei könyvhetek történetében először 60 címből álló könyvheti ajánlást készített erre az alkalomra szépirodalmi, gyermek- és ifjúsági könyvekből, tudományos és szakmunkákból, ismeretterjesztő kiadványokból

Kispadon

Szegeden 1988. október 5-én sztrájkoltak a bölcsészhallgatók. Sztrájk? Így nevezték; ám soha ennyien együtt ennyit nem dolgoztak egyetemisták, mint azon a napon. Megszervezték, hogy előadásokat hallgathassanak — az egyetemi autonómiáról, az egyetemek történetéről; összeállították és megvitatták követeléseiket; kérdezték az egyetem vezetőit, a minisztérium képviselőjét; mérlegelték a szavakat, s eldöntötték, melyek a nekik megfelelő szavak. Önállóan és felelősen — szabadon — döntöttek olyan ügyekben, amelyekről most érezhetik igazán először: *rájuk tartoznak*.

Szegeden 1988. október 8-án pártértekezletet tartottak, amelyen szóba került az egyetemisták figyelemztető sztrájkja. Azt mondta ott egy fiatalember: „*A munkásfiatalok nem sztrájkolnak, hanem dolgoznak.*” A mondat csattant, úgy éreztem, másodpernyi üres csönd követte, aztán győztek a reflexek, taps következett.

Vagy mégsem a reflexek? Nem a mechanikus kényszer volt ez?, hogy tudnillik, minden hozzászólót illik megtapsolni? (De hisz annyiféle taps volt azon az értekezleten! Hogy csak a szélsőségeket említsem: egyetértő, helyeslő — és tiltakozó „letapsolás”...) Mégis: miféle reflexek működtek amögött, hogy az ominózus mondat kikényszerült? Meg a taps is?

Attól kell tartanunk: aki ezt megtapsolta, nem udvariassági gesztusból tette. Hanem mert egyetértett a „mögöttesével”, a tartalmával, azzal az ideológiával és gyakorlatlallal, amely a — bizonyára, munkás- — fiatalembert erre a munkásontudatosnak tetsző kijelentésre ragadtatta. Nincs miért takargatnunk: itt még mindig az a belénk sulykolt ideológiának feltüntetett téveszme munkál, ami *termelő és nem-termelő szférát* különböztet meg, s amely az elmúlt évtizedek alatt a „nem termelő ágazatokat”, az oktatást, a tudományt, az egészségügyet, a kultúrát-művészetet szisztematikusan háttérbe segített szorítani, elhanyagolhatóknak, „nem fontos”-nak, luxusnak minősíteni. Nem a deklarációkban, hanem valóságosan, nem elvileg, hanem a gyakorlatban. A végki-feljelet személtelhetjük most, amikor körülnézünk oktatási „fellegvárakban”, amelyek minden pillanatban összedőlhetnek; kutatóintézetekben, amelyek szinte kiürültek, mert az itthon „nem termelőknek” mégis van árujuk, amit Nyugaton vesznek, mint a cukrot; a kultúra „piacán”, ahol felhalmozódott a szemet; a kórházban, ahol megesik, hogy az egyre ritkábban szülő asszony is egyedül marad kinyájával a folyosón, mert nincs ágy, nincs személyzet és nincs gyógyszer.

A szocializmusban „... nekünk csak a nincs van” — mondta, ugyancsak a szegedi pártértekezleten egy — értelmiségi — fiatalember.

Miért tapsoljuk meg szabadabb szívvel ezt az utóbbi állítást foglalt tagadást, mint a munkásontudatba burkolt vádat?

Önmagában is elképesztő, hogy 1988-ban, Szegeden, a pártértekezleten olyan „osztályöntudatos” hozzászólások hangzottak el, mintha holnap kezdődne a munkásforradalom, „Dönts a tőkét, ne siránkozz”... Tudni kell, kérem, hogy ama ortodoxiában, melyben termelő — kizáró-

lag a kétkezi; élőködő — a szellemem-bere, szóval, ebben az ideológiában egyszerűs mind ez utóbbi a „tőkés” talpnyalója is; *tanult ember az urak pártján áll*.

Hol vagyunk már ettől — mondja most, talán, a kedves olvasó. Íme, a fenti példa: nem olyan messze. Mintha bevette volna magát zsigereinkbe, szajkózzuk: munkás-paraszt-értelmiségi. Pedig mára elég bonyolult lett a társadalom szerkezete. Hol van itt az azonos érdekű munkásosztály? Sehol. Hányféle eltérő érdekcsoportból áll az értelmiség? Ezer. Vagy több. Köztük egy csoport, a szociológusoké, hosszú évekkel ezelőtt könyvek és tanulmányok tucatjaiban bizonyította, hogy társadalmunk nem a munkás-paraszt-értelmiségi tagozódást mutatja! A szociológusok improduktív munkát végeztek, mert sem a fejekbe (lásd, fönt), sem a társadalom gyakorlatába nem „ment át”, amit bebizonyítottak. A munkás (-fiatal!) azt hiszi, az értelmiségi (mondjuk, a sztrájkoló egyetemista) az ő munkájának gyümölcset haggolja el, amikor több pénzt követel a költségvetésből az oktatásra; azt hiszi, hogy az értelmiségi ezzel „magának kapar”. Napi termelési gyakorlatában ugyanis sohasem volt még módja megtapasztalni, hogy mi a valódi értéke az ő munkaerejének és munkakultúrájának, s mi a valódi értéke a más szférákban dolgozók erőfeszítéseinek. Mint ahogy nem érezhette még soha, hogy ez az ország az övé. Csak mondták neki, s elhitte. Dolgozott. Pont úgy, mint az értelmiségi. S most, amikor „csak a nincs van” — egymásnak ugranak?

A reakció majdhogynem természetes.

A fekete-fehér alapú, „kizárásos”, csak igent és nemet ismerő ideológiák a történelemben mindig is az „oszd meg, és uralkodj” alapján juttattak elődsi szerephez — valakiket. Nem munkásokat, vagy értelmiségieket (pláne parasztokat), hanem: is-is. Bürokratikus, elnyomó apparátusokat.

Ki mondja meg annak a pártértekezleten fölszólaló, kétkezi dolgozó fiatalembernek, hogy az egyetemisták sztrájkja nem ellene irányul. Hogy a sztrájkolók nem akarják őt megrovidítani, kihasználni, fölélni, amit termel. A sztrájkolók azt akarják, hogy az ő munkapadjánál olyan szabad, magas munkakultúrájú ember állhasson, aki erőfeszítése arányában boldogul az életben. A sztrájkolók mindenkinek lakhatóvá akarják tenni ezt az országnyi, már düledező házat.

És ha valaki megmondja neki — elhiszi? Annyi mindent mondtak már neki 40 éve, mindent elhitt — és tessék...

A sztrájkoló fiatalok azt is akárik, hogy a munkást se büvölje senki többé szép szavakkal. Hogy tapasztalja meg, ott, a „termelő” szférában, a maga helyén, naponta, hogy mik itten a valódi értékek; anyagiakban és szellemiekben. Ne „csak” dolgozzon, hanem tudja: mit, miért.

Am addig is, ülünk itt, a kispadon, és tehetetlenül, kínlódva szemléljük: emberek!, egymást, s nem a labdát rúgjátok!? Nélkülünk fognak zajlani az Európa meg a Világ Kupa fordulói!

Sulyok Erzsébet

A Magyar Amerika előtt tisztelegetve

„E házban született 1888. október 18-án Vasváry Ödön se.

Az emléktáblán Szabó László, a Magyarok Világszövetségének titkára és Hajdú Géza, a Somogyi Könyvtár megyei igazgató-helyettese helyezte el magyar nemzeti színekkel ékesített koszorút.

Ez áll a Mátvás tér 19-es számú ház falán található emléktáblán, amelyet tegnap, kedden délbén meghitt ünnepségen avattak föl: *Kemény Simon Európa elrablása* című versét *Padlás Zsuzsa* mondta el, majd *Péter László* irodalomtörténész mondott emlékbeszédet. Megidézte Móra Ferenc mondatát: „*addig élünk ania valaki utánunk néz*” — s a Vasváry Ödön élete után pillantó tekintet elé bizony nem akármilyen szépségű kép tárulhat. Felmutatta, mit jelent a magyar Amerika, mi mindent adott az amerikai magyarság az Egyesült Államoknak: bizonyíthatóan annyit, amennyit egyetlen vele

azonos nagyságrendű nemzet gészve a recenzensnek két dolog azonnal fölűnik: részint az a tematikai gazdagság, amely az életművet jellemzi — életrajzi írások, az egyébként is roppant gazdag amerikai Kossuth-irodalom jeles darabjai, reigetes magyar vonatkozású amerikai történet, sorsbeszámoló ismertető, nekrológ, porré és egyebek — részint az az egyszerűség, népbem-nemzetben gondolkodó szemléletmód, aminek csak mostanában kezd újra fölvirradni a napja a Duna-Tisza vidékén. Vasváry Ödön Magyar Amerikája nemcsak ebben az értelemben magyar szellemű, indíttatású és érzelmű kollektív, hanem még valami más, talán ennél is több: nemzetünk életrevalósága, tehetsége, vállalkozókedve és intellektuális telítettségessége előtti, tisztelő bizovitéksorozat. A hűség marandó manifestuma, az Operencián túlról is.

Domonkos László